

Den privata konsumtionens fördelning på varugrupper 1950—1980

Undersökningen av hur den totala privata konsumtionen fördelas på varugrupper inleds med en kort beskrivning av de allmänna utvecklingstendenserna under perioden 1950—1970. Det andra avsnittet behandlar mycket kortfattat analysmetodik och prognosförutsättningar, medan det tredje avsnittet innehåller en analys av konsumtionsutvecklingen varugrupp för varugrupp.

5.1 Några karakteristiska drag hos den observerade utvecklingen

Under efterkrigstiden har volymtillväxten i den privata konsumtionen i allmänhet legat mellan 2 och 4 % per år. Den var i genomsnitt 2,3 % under 1950-talet och något högre, 3,6 %, under 1960-talet. Utvecklingen har bl. a. karakteriserats av att volymtillväxten varit lägre än genomsnittligt för sådana varugrupper som livsmedel, kulturella varor och tjänster samt hygienvaror och högre än genomsnittligt för framförallt varaktiga varor (transportmedel, fritidsvaror och möbler). Några varugrupper visar en lägre tillväxt än hela den privata konsumtionen under 1950-talet, men en lika stor eller större tillväxt under 1960-talet. Det gäller drycker och tobak, beklädnad samt gruppen övriga varor och tjänster som huvudsakligen innehåller tjänster, bl. a. post- och teletjänster, restaurang- och hotelltjänster samt svenskars turistutgifter i utlandet. Bostadstjänsterna, slutligen, visar under 1950-talet en volymökning som är högre än den totala konsumtionsökningen, men en något lägre volymökning under 1960-talet.

För att försöka förklara denna utveckling kan man undersöka hur inkomst- och prisförändringar påverkat konsumtionsutvecklingen. En del av skillnaderna i volymförändring mellan varugrupperna kan förklaras av att de har olika inkomstelastiteter. Således har t. ex. livsmedel en låg inkomstelastitet, medan de varugrupper som innehåller varaktiga varor har höga elasticiteter. För några varugrupper utveckling har även en förändring i relativpriserna spelat en roll. Det gäller dels grupperna drycker och tobak, kulturella varor och tjänster samt övriga varor och tjänster, vilkas relativpriser ökat, dels beklädnad samt de övriga varaktiga varorna, vilkas relativpriser sjunkit. Förutom förändringarna i inkomst och priser har även andra faktorer bidragit till den observerade konsumtionsutvecklingen. Bl. a. kan man nämna mellanölets införande, vilket åtminstone delvis kan förklara den relativt stora volymökningen för drycker och tobak under 1960-talet, och införandet av den obligatoriska kontrollbesiktningen, vilket bidragit till att minska nybilsförsäljningen. Ytterligare ett exempel på åtgärder från myndigheternas sida som påverkat konsumenternas beteende,

oavsett inkomst- och prisutveckling, är utbyggnaden av TV-nätet, vilket medförde att inköpen av TV-apparater ökade starkt under slutet av 1950-talet och början av 1960-talet. Likaså har utvecklingen av bostadskonsumtionen i hög grad bestämts av hyresregleringen och bostadsbyggandet. Även utvecklingen för vissa kulturella tjänster bestäms snarare av utbudet än av efterfrågan.

5.2 Metodik och prognosförutsättningar

Undersökningen av konsumtionsutvecklingen har utförts i två steg. Först har vi undersökt hur den totala privata konsumtionen fördelas på tio huvudgrupper och sedan hur fördelningen sker inom respektive huvudgrupp. Bakom detta förfarande ligger ett antagande att konsumenterna använder sig av ett budgeteringsförfarande så att man först fördelar de totala konsumtionsutgifterna på huvudgrupper och därefter bestämmer konsumtionen inom respektive grupp.

De data över konsumtionsutgifterna och prisutvecklingen som använts för att analysera utvecklingen för de 10 huvudgrupperna har sammanställts av Anders Björklund vid EFI, Handelshögskolan i Stockholm, på basis av data från nationalräkenskaperna och IUI. Den observerade perioden är 1950—1973. Den statistik som använts för att analysera utvecklingen inom huvudgrupperna är däremot inte Björklunds data utan en uppdatering av IUI:s konsumtionsserier.¹ Den observerade perioden är i detta fall endast 1950—1972. Detta medför att det inte finns någon exakt överensstämmelse mellan data och analys på huvudgruppsnivå och på detaljgruppsnivå. Varugrupperingen i Björklunds data är dock så lik den som tidigare använts i IUI:s undersökningar att vi ansett oss kunna använda bägge datamängderna.

Det finns även en brist på överensstämmelse mellan den nivå på den totala privata konsumtionen som redovisas i detta kapitel och den som redovisas på annat håll i denna utredning. För exempelvis 1973 är den skattning av de totala privata konsumtionsutgifterna som erhålls från Björklunds data 112 615 milj. kr, medan den skattning som erhålls från nationalräkenskaperna uppgår till 115 172 milj. kr. Skillnaden mellan de två uppgifterna kan delvis förklaras av att olika skattningsmetoder använts, men framförallt av att definitionerna av privat konsumtion skiljer sig åt. I den lägre siffran ingår t. ex. inte konsumenternas utgifter för medicin samt läkar- och tandläkarvård.

En förutsättning för att man skall kunna göra goda analyser av efterfrågan och pålitliga prognoser är att man har ett statistiskt dataunderlag av god kvalitet som utan stora systematiska och tillfälliga fel återger den historiska utvecklingen. Successiva revideringar av statistiken har visat att de reviderade serierna ibland avviker från de gamla så att både nivå och förändring påverkas på ett betydande sätt. Även jämförelser mellan olika skattningar av den privata konsumtionen visar väsentliga skillnader, vilka

¹ C. J. Dahlman & A. Klevmarken, *Den privata konsumtionen 1931—1975*. Industriens Utredningsinstitut. Stockholm 1971.

inte enbart beror på definitionsskillnader utan även på att olika skattningsmetoder och källor använts.

Kvaliteten på prisindexerna har inte bara betydelse för uppskattningen av prisutvecklingen som sådan utan även för definitionen av konsumtionsvolymen. Bristfälliga prisindex kan således ge en helt felaktig bild av volymutvecklingen även om uppskattningen av konsumtionsutgifterna vore rimlig. Man får även systematiska fel i skattningarna av priselasticiteterna. Huvuddelen av underlaget till prisindexerna erhålls från konsumentprisindex och kompletteras mer eller mindre ad hoc. I praktiken får man således ta den prisinformation som finns tillgänglig, vilket medför att man inte vet mycket om dessa prisindexars egenskaper. För många delvarugrupper blir antalet representantvaror alltför litet och någon möjlighet att påverka urvalet har man egentligen inte. Det är ju inte självklart att urvalet bör vara detsamma för en efterfrågeanalys som för beräkningen av ett kompensationsprisindex. Det är inte heller säkert att kvalitetsproblemet bör behandlas på samma sätt som nu sker för konsumentprisindex. Redan underlaget för att bedöma den historiska utvecklingen är således ganska bristfälligt.

De prognoser som presenteras nedan för 10 huvudgrupper har utarbetats med i huvudsak samma metodik som föregående prognos från IUI (Dahlman & Klevmarken, *op. cit.*), vilket innebär att vi antar att konsumtionsutvecklingen i första hand kan förklaras med hjälp av inkomst- och prisförändringar. Den modell som använts för att analysera hur inkomst- och prisförändringar bestämmer konsumtionen är ett s. k. linjärt utgiftssystem. I denna modell antas konsumenternas beteende även vara vaneberoende. Närmare bestämt har vi antagit att konsumenten minst bibehåller en viss andel av föregående års konsumtion av varje vara, oavsett inkomst och pris. Storleken på denna andel kan variera från vara till vara. Detta medför bl. a. att konsumentens reaktion på en inkomst- eller prisförändring kan vara något fördröjd och anpassningen till en sådan förändring kan ta längre tid än ett år. Bland de övriga antaganden som prognoserna bygger på kan nämnas att inkomstförändringar antagits ha en relativt större del i förklaringen av huvudgruppernas utveckling än relativa prisförändringar. Förändringar i de relativa priserna antas dessutom endast i begränsad utsträckning medföra en substitution mellan huvudgrupperna. Detta är kanske inte helt realistiskt så länge man nöjer sig med att analysera ett fåtal varugrupper med bred omfattning, särskilt inte om de relativa priserna inte förändras mer under prognosperioden än under den observerade perioden.

I de starkt aggregerade varugrupper som vi använder för att analysera konsumtionsutvecklingen kommer sådana konsumtionsförändringar för enskilda varor, vilka inte kan förklaras av inkomst- och prisförändringar, i viss mån att bli utjämnade. Detta kan kanske i någon mån motivera varför vi inte särskilt beaktat t. ex. introduktionen av nya varor och reglerande åtgärder från myndigheternas sida, som t. ex. kontrollbesiktningen. Vår analys kommer emellertid att visa att redan när vi bryter ned de tio huvudgrupperna på delgrupper kommer händelser av ovan nämnt slag att påverka konsumtionsutvecklingen på ett avgörande sätt. Det kommer inte heller att kunna uteslutas att de ger systematiska fel i skattningarna av hu-

vudgruppernas inkomst- och priselasticiteter.

Det finns även andra faktorer som påverkar de skattade elasticiteternas storlek om än på ett mindre dramatiskt sätt. Till dessa hör förändringar i befolkningens sammansättning och i inkomstfördelningen, successiva förändringar i varornas kvalitetsegenskaper och i konsumenternas preferenser. Man kan t. ex. lägga märke till att det mot slutet av 1970-talet kommer att finnas relativt många pensionärer i Sverige och att deras inkomstförhållanden sannolikt kommer att förbättras avsevärt. Det är därför möjligt att vi med vår modell underskattar konsumtionsutvecklingen något för sådana varor och tjänster som efterfrågas speciellt av denna grupp, som t. ex. medicin, hem- och vårdtjänster, resor och andra icke fysiskt krävande fritidsvaror och tjänster. Även om faktorer av detta slag påverkar konsumtionen långsamt bidrar de till att göra de skattade modellerna instabila. För att förbättra prognoserna vore det önskvärt att man direkt kunde beakta effekterna av andra faktorer än inkomster och priser, men tyvärr har vi varken det statistiska underlaget eller det teoretiska kunnandet för att göra det på ett systematisk och integrerat sätt.

Tyvärr förhåller det sig dessutom på det viset att även om vi bortser från möjligheten att beakta dessa andra faktorer så ger olika modeller som regel helt olika skattningar av inkomst- och priselasticiteterna utan att vi med gängse kriterier med någon större säkerhet kan säga vilken modell som är att föredra. Detta innebär således att modellerna kan ge helt olika prognoser för en given inkomst- eller prisförändring. Den väsentliga förklaringen till detta förhållande är att informationsinnehållet i de aggregerade tidsserierna är för litet. Vi behöver en variationsrikare statistik!

Innan vi övergår till att redovisa de speciella antaganden om inkomst-, pris- och befolkningsutveckling som ligger till grund för prognoserna kan vi således konstatera att varken det statistiska underlaget eller den metodik som står till buds motiverar att man fäster stor vikt vid enskilda tal i de numeriskt preciserade prognoserna. Vi får i stället vara nöjda om vi kan peka ut huvuddragen i utvecklingen, varugrupper som ökar särskilt mycket eller särskilt litet. De numeriska prognoserna erhållna från en ekonometrisk modell har ändå förtjänster genom att de har en inre konsistens och att de kan tjäna som utgångspunkt för en analys och bedömning av varje varugrupps utveckling med beaktande av andra effekter än dem som tas till vara i modellen.

I efterfrågemodellen (men ej i modellen som helhet) ingår den totala konsumtionen som en exogen variabel. Enligt de resultat som tidigare redovisats i kapitel 2 beräknas den totala privata konsumtionen i genomsnitt öka med 2,0 volymprocent per år enligt O-alternativet och 3,4 % enligt I-alternativet för perioden 1974—1980. Prognoserna för de enskilda varugrupperna bygger på dessa två alternativ.

De relativa priserna har med endast mindre justeringar antagits även under prognosperioden följa de observerade trenderna (jfr tabell 5:1). Justeringarna består dels i att relativpriserna för 1973—1975 anpassats till de uppskattningar av prisförändringarna som kan göras med hjälp av delindex till konsumentprisindex, dels i antagandena att relativpriserna för beklädnad och kulturella varor och tjänster inte kommer att sjunka respek-

Tabell 5:1. *Privat konsumtion. Relativpriser för varugrupper 1950—1980*

Varugrupp	1950	1960	1970	1974	1980
1. Livsmedel	93	97	101	101	103
2. Drycker och tobak	83	94	101	95	101
3. Beklädnad	140	114	94	86	79
4. Kulturella varor och tjänster	73	82	99	96	99
5. Hygien	99	94	96	99	98
6. Bostadtjänster	107	106	103	100	101
7. Transporter	104	100	99	102	97
8. Varor för fritiden	113	114	95	87	92
9. Möbler och heminred- ningsartiklar	122	111	94	96	83
10. Övriga varor och tjänster	73	88	102	108	114
Total privat konsumtion	100	100	100	100	100
Prisindex för total privat konsumtion (1968=100)	47	74	110	147	222 (O-alt.) 223 (I-alt.)

Anm.: Relativpriset är kvoten mellan prisindex för varan och prisindex för total privat konsumtion. Kvoten har i tabellen multiplicerats med 100. Basår för samtliga prisindexar är 1968. Relativpriserna är således 1 (dvs. index=100) detta år.

tive stiga riktigt lika snabbt som tidigare. Den allmänna prisökningen har antagits bli 6,6 % per år i O-alternativet och 6,7 % i I-alternativet. Hur stor denna ökning är har dock ingen betydelse för de prognosticerade utgiftsandelarna och volymförändringarna, eftersom modellen är homogen med avseende på en allmän prisökning.

Det enda sätt på vilket vi försöker beakta befolkningsförändringarnas effekt på den privata konsumtionen är genom att analysera efterfrågan per capita snarare än den totala efterfrågan. För att få en prognos på den totala efterfrågan erfordras därför också en prognos på folkmängden. Vi har antagit att den i genomsnitt kommer att öka med 2,1 promille per år.

5.3 *Prognoser för konsumtionsutvecklingen fram till 1980*

Både den observerade volymutvecklingen 1950—1970 och den som prognoserna ger för perioden 1970—1980 redovisas i tabell 5:2 med motsvarande utgiftsandelar i tabell 5:3. Prognosperioden har delats upp i två delar, 1970—1974 och 1974—1980. För den första delperioden har vi kunnat bygga på faktiska observationer t. o. m. 1973, medan volymökningar och utgiftsandelar för 1974 är prognoser. Dessa har dock gjorts med förhållandevis goda skattningar av total konsumtion, priser och folkmängd, baserade på nationalräkenskaperna och statistiska centralbyråns pris- och befolkningsstatistik. Några alternativa prognoser har därför inte gjorts för denna period. För perioden 1974—1980 redovisas däremot två prognoser, vilka svarar mot O- och I-alternativen.

Livsmedelskonsumtionen har som redan tidigare nämnts visat en svag volymtillväxt. Inom varugruppen finns dock utrymme för olikheter mellan varor. Baslivsmedel som mjöl, bröd, potatis och mjölkprodukter hade un-

Tabell 5:2. *Privat konsumtion. Procentuell volumförändring per varugrupp och år 1950—1980*

Varugrupp	1950—	1960—	1970—	1974—1980	
	1960	1970	1974	O-alt.	I-alt.
1. Livsmedel	1,1	2,1	0,8	0,9	1,5
2. Drycker och tobak	1,5	4,3	0,9	0,3	2,7
3. Beklädnad	1,3	3,2	1,5	2,2	5,6
4. Kulturella varor och tjänster	1,2	2,3	2,1	1,6	1,8
5. Hygien	2,4	1,9	-0,9	0,3	2,5
6. Bostadstjänster	3,9	3,4	2,7	2,5	2,9
7. Transporter	5,9	5,7	2,8	0,8	3,5
8. Varor för fritiden	5,9	5,5	6,2	4,7	7,3
9. Möbler och heminredningsartiklar	3,2	6,8	1,0	1,2	5,3
10. Övriga varor och tjänster	0,9	4,6	1,6	3,7	4,0
Total privat konsumtion	2,3	3,6	1,6	2,0	3,4

Tabell 5:3. *Privat konsumtion. Utgiftsandelar 1950—1980*

Varugrupp	Genomsnittlig utgiftsandel (%)						Marginell utgiftsandel (%)		
	1950	1960	1970	1974	1980		1970— 1974	1974—1980	
					O-alt.	I-alt.		O-alt.	I-alt.
1. Livsmedel	26,7	24,6	21,9	21,2	20,3	19,3	19,6	19,1	17,1
2. Drycker och tobak	7,3	7,5	8,7	7,9	7,6	8,1	6,1	7,2	8,3
3. Beklädnad	14,2	10,5	8,2	7,6	7,0	7,8	6,0	6,2	8,1
4. Kulturella varor och tjänster	4,1	4,1	4,4	4,3	4,3	4,0	4,0	4,4	3,7
5. Hygien	2,3	2,2	1,9	1,8	1,6	1,7	1,5	1,3	1,6
6. Bostadstjänster	20,9	22,7	21,5	21,8	22,8	21,4	22,5	24,2	21,0
7. Transporter	6,7	8,0	10,7	11,6	10,3	11,1	13,7	8,4	10,5
8. Varor för fritiden	3,8	5,3	5,3	5,8	7,3	7,8	7,0	9,3	10,0
9. Möbler och heminredningsartiklar	5,5	5,4	6,2	6,1	5,0	5,9	6,1	3,4	5,6
10. Övriga varor och tjänster	8,5	8,8	11,2	11,9	13,8	12,9	13,5	16,5	14,1
Summa	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Total privat konsumtion (miljarder kr löpande pris)	21,4	42,7	90,6	129,3	219,4	239,7	38,7	90,1	110,3

Anm.: Den i tabellen redovisade uppskattningen av total konsumtion skiljer sig från den som redovisas i nationalräkenskaperna. För 1974, som utgör utgångsåret för utredningens framtidsbedömningar, redovisas i nationalräkenskaperna 131,0 miljarder kr. Se vidare texten.

der 1950- och 1960-talen en tillväxt som var mindre än genomsnittligt för livsmedel. Varugruppen matfett, ägg, socker och kryddor visade t. o. m. en volymminskning. Kött-, charkuteri-, ost- och fiskkonsumtionen ökade något mer än genomsnittligt och frukt-, bär- och glasskonsumtionen ökade mer än alla andra livsmedel. Utvecklingen under början av 1970-talet med de s. k. förlorade åren skiljer sig dock på ett intressant sätt från den nu beskrivna. När den totala privata konsumtionen endast ökade med i genomsnitt 1,6 % per år och livsmedelskonsumtionen med 0,8 % mellan 1970 och 1974, ökade många baslivsmedel betydligt mer än genomsnittligt: mjölkprodukter 3,1 %, grönsaker 4,4 %, mjöl, bröd och potatis 1,5 %, medan frukt, bär och glass samt kött, charkuterier och ost vardera endast ökade med 0,9 %. Detta beror inte endast på den svaga tillväxten i total privat konsumtion utan också på förskjutningen i de relativa priserna. Den relativa prissänkningen på mjölkprodukterna bör t. ex. förklara volymökningen för den varugruppen och den relativa prisökningen på frukt, bär och glass den låga volymökningen för denna varugrupp. Utvecklingen under återstoden av 1970-talet är således beroende av hur relativpriserna förändras. Några större skillnader mellan O- och I-alternativen visar analysen dock inte, eftersom livsmedelskonsumtionen är så oelastisk. För gruppen som helhet visar våra beräkningar att volymökningen endast kan förväntas bli 1 till 1,5 % per år under andra hälften av 1970-talet. Den relativa prisökningen har då antagits fortsätta även under prognosperioden.

Konsumtionen av *drycker och tobak* ökade förhållandevis mycket under 1960-talet, vilket berodde dels på att efterfrågan är något elastisk, dels på införandet av mellanölet. Konsumtionen av maldrycker ökade under detta decennium med i genomsnitt mer än 11 % per år, vilket kan jämföras med 3,1 % per år under 1950-talet. Dryckeskonsumtionens känslighet för inkomstförändringar visar sig också dels i den svaga ökningen under 1970-talets fyra första år (0,9 % per år), dels i skillnaden mellan O- och I-alternativen. Nu är det emellertid inte omöjligt att inkomstelasticiteten överskattats något då vi vid skattningen av efterfrågerelationen inte särskilt beaktat effekterna av att mellanölet infördes, vilket ju skedde under en period då tillväxten i den totala konsumtionen var relativt stor. Skillnaden mellan de två prognosalternativen kan därför vara något överdriven.

Den enda varugrupp inom huvudgrupperna som visar en relativt hög konsumtionsökning, oavsett hur mycket huvudgruppen ökar, är tobaksvarorna. Den årliga volymökningen ligger mellan 2 och 4 %. Konsumtionen av kaffe, te och kakao ökade med närmare 6 % per år under 1950-talet, med mellan 3 och 4 % under 1960-talet och med endast drygt 1 % under början av 1970-talet. Om utrymmet för privat konsumtion blir litet även under återstoden av 1970-talet (O-alternativet) kan man räkna med att konsumtionen av kaffe, te och kakao fortsätter att öka med endast omkring 1 % per år. Om däremot I-alternativet realiserar bör konsumtionsökningen bli ca tre till fyra procentenheter högre. Under 1950-talet ökade konsumtionen av läskedrycker, saft, juice o. d. inte alls, medan ökningen under 1960-talet var mellan 6 och 7 % per år. Åtminstone till en del måste denna ökning bero på introduktionen av djupfrysta och färska juicer. Konsumtionen ökade däremot praktiskt taget inte alls under början av 1970-talet

och för återstoden bör man snarast räkna med en minskning. Ökningen av konsumtionen av maltdrycker samt vin- och spritdrycker kommer troligen att bli lika stor som för hela varugruppen, dvs. praktiskt taget ingen ökning alls i O-alternativet och en ökning med mellan 2 och 3 % per år i I-alternativet.

Beklädnadskonsumtionens ökning beror dels på att den är något inkomstelastisk, dels på att de relativa priserna på beklädnadsvaror sjunkit väsentligt. Priskänsligheten är dessutom ganska stor. För prognosperioden har vi antagit att den relativa prissänkningen kommer att fortsätta, vilket förklarar den förhållandevis snabba volymökningen i bägge alternativen. Det är dock möjligt att vi överskattat lågprisimportens framtida betydelse och att man därför får justera ner prognoserna något.

Den största delgruppen inom beklädnadsvarorna är kläder och pälsar. Dess andel beräknas 1980 uppgå till cirka 80 %. Det är också konsumtionen av dessa varor som växer snabbast. Både under 1950- och 1960-talet var den genomsnittliga årliga volymökningen närmare 4 %. Ungefär samma tillväxttakt kan beräknas för återstoden av 1970-talet, någon procentenhet mindre i O-alternativet och en eller två procentenheter mer i I-alternativet. Bakom dessa siffror ligger, förutom inkomstökningen och den relativa prissänkningen, en successiv substitution av skrädderitjänster mot konfektion och dessutom en kraftig ökning av pälsinköpen under slutet av 1960-talet.

Konsumtionen av skor har sedan kriget endast ökat med omkring 1 % per år, trots att relativpriset sjunkit på grund av lågprisimport. Någon snabbare tillväxt är knappast att vänta under återstoden av 1970-talet. Konsumtionen av tyger, garner och sybehör har med undantag för 1960-talet minskat i volym och våra beräkningar visar att den minskningen kommer att fortsätta även om den privata konsumtionen skulle öka så mycket som i I-alternativet.

Gruppen *kulturella varor och tjänster* innehåller spel av olika slag, underhållning som bio, teater, opera och konsert, konsumtion av böcker, papper och tidningar samt medlemsavgifter och andra utgifter för ideella organisationer. Hela gruppen karakteriseras av låga inkomst- och priselasticiteter. Enligt den tolkning man kan ge den observerade utvecklingen med hjälp av efterfrågemodellen bestäms konsumtionen i stor utsträckning av "konsumtionsvanan". Volymutvecklingen har under efterkrigstiden varit en ökning med mellan 1 och 2 % per år. Fram till slutet av 1960-talet steg relativpriset. Det har sedan t. o. m. sjunkit något. Såväl tidnings- och bokutgivningen som en del av underhållningsverksamheten har fått ökade subventioner. Det är dock svårt att tro att dessa skulle öka så mycket under återstoden av 1970-talet att det relativa priset på kulturella varor och tjänster åter skulle sjunka. Även om så vore fallet skulle det ha liten effekt på konsumtionen. En snabbare volymökning än 1 à 2 % per år bör man därför inte räkna med.

Den delgrupp som vuxit snabbast är spelverksamheten, dvs. lotterier, toto, tips, bingo o. d. Konsumtionsutgiften har definierats som bruttoutgiften minskad med vinstsumman, dvs. spelkostnaden, och priset är definierat som spelkostnaden per satsad krona. Detta innebär att denna varugrupp

ej har någon prisstegring så länge den förväntade vinsten per satsad krona inte förändras. Med dessa definitioner erhåller man en volymökning per år på mellan 6 och 10 % för perioden 1950—1974 och för prognosperioden beräknas den bli drygt 6 %. Konsumtionen av böcker och papper beräknas öka med något mer än de 2 procentenheter per år som dessa varor genomsnittligt ökade under 1960-talet. För bägge dessa varugrupper beror konsumtionsökningen huvudsakligen på att vi antagit att de relativa priserna kommer att fortsätta att sjunka.

Ökningen av tidningskonsumtionen beräknas bli något lägre, mellan 1 och 2 % per år. Konsumtionen av underhållningstjänster minskade med ca 2 % per år både under 1950-talet och under 1960-talet. För återstoden av 1970-talet visar våra beräkningar att minskningen kan bli mer än dubbelt så stor. Det är dock kanske befogat med en liten reservation. Eftersom efterfrågefunktionen för underhållning är skattad för en period då TV-underhållningen vuxit fram som en stark konkurrent till andra underhållningsformer och TV-nätet nu i stort sett är färdigutbyggt, är det tänkbart att vi underskattat underhållningstjänsternas tillväxtpotentialer. De senaste årens ökade intresse för att gå på bio kan vara ett tecken på detta.

Till gruppen *hygien* har förts kemtvätt och andra tvätttjänster, frisörarbeten och skönhetsvård samt toalettartiklar. Konsumtionsvolymen minskar både för tvätttjänster och för frisörarbeten och skönhetsvård, bl. a. beroende på att relativpriserna för dessa slags tjänster ökar. Denna utveckling kan väntas bestå även under prognosperioden. Konsumtionsvolymen av toalettartiklar har däremot vuxit med 6 respektive 8 % per år under 1950- respektive 1960-talet och väntas även under prognosperioden fortsätta att växa, om än ej i riktigt lika snabb takt. Gruppen som helhet är något inkomstelastisk, vilket betyder att volymökningen i I-alternativet skulle vara mellan 2 och 3 % per år, medan konsumtionsvolymen skulle bli oförändrad i O-alternativet.

Bostadstjänsterna har definierats på samma sätt som i nationalräkenskaper, dvs. värderade till hyresvärdet utan avdrag för hyresbidragen. I posten ingår även kostnaderna för bränsle och lyse. Konsumtionsvolymen ökade under 1950-talet med närmare 4 % per år. Därefter har ökningstakten minskat. Den skattade efterfrågefunktionen visar att bostadskonsumtionen till en mycket stor del bestäms av "konsumtionsvanan", medan inkomst- och priselasticiteterna är mycket små. De två prognosalternativen skiljer sig således mycket litet åt. Enligt O-alternativet skulle konsumtionsvolymen öka med 2,5 % per år och enligt I-alternativet med 2,9 %.

Dessa prognoser skiljer sig från dem som presenteras i den mer ingående analysen av bostadsefterfrågan i kapitel 6. Eftersom prognoserna har beräknats med olika metoder finns det ingen anledning att tro att de skulle överensstämma exakt. Prognoserna för bostadskonsumtionen i tabell 5:2 är dock inte ett uttryck enbart för efterfrågan. Eftersom vi har haft en hyresreglering under större delen av observationsperioden och denna under åtminstone en del av perioden resulterat i ett efterfrågeöverskott, kommer den skattade efterfrågefunktionen i själva verket att utgöra en blandning av en efterfråge- och en utbudsfunktion. Man kan argumentera för att underlåtenheten att beakta hyresregleringens verkningar medfört att vi un-

derskattat bostadsefterfrågans inkomstelasticitet. Då hyresregleringen nu avskaffas kan detta betyda att vi underskattar bostadskonsumtionens ökning enligt I-alternativet och eventuellt överskattar dess utveckling enligt O-alternativet.

Konsumenternas efterfrågan på *transporter*, vilken även innesluter inköp av fordon, är elastisk. Under perioden 1950—1970 ökade konsumtionsvolymen med i genomsnitt närmare 6 % per år. Ökningen var visserligen endast hälften så stor under de fyra första åren på 1970-talet men det är ändå mycket i förhållande till den totala konsumtionsökningen. Relativpriset har under hela perioden legat omkring 1, dock med en svag tendens till att minska. På grund av varugruppens känslighet för inkomstförändringar skiljer sig de två prognosalternativen ganska mycket. Enligt O-alternativet skulle volymökningen bli knappt 1 % per år, men enligt I-alternativet skulle den bli 3,5 %. Det är svårt att bedöma vilken tilltro man kan ha till dessa prognoser, då varugruppen innehåller dels varaktiga varor, vars efterfrågan knappast kan analyseras med en modell av det slag vi använt, dels drift och underhåll av fordon samt kollektiva transporttjänster, vilkas utveckling i hög grad bestäms av myndigheternas trafik- och skattepolitik.

1950 upptog utgifterna för kollektiva transporter cirka 45 % av konsumenternas totala utgifter för transporter, men 1970 hade utgiftsandelen sjunkit till cirka 20 %. Utgiftsandelen för privata transporter, dvs, huvudsakligen utgiftsandelen för inköp av bilar och deras drift och underhåll, ökade i motsvarande grad. Denna starka omfördelning av konsumenternas utgifter från kollektiva till privata transporter återspeglar även en motsvarande volymmässig förändring. Under 1950- och 1960-talen minskade hushållens järnvägsresor med 2,6 respektive 1,4 % per år. Spårvägs- och buss-trafiken ökade däremot med några procentenheter per år både under 1950- och 1960-talet som en följd av urbaniseringen, upprustningen av de lokala trafiknäten och svårigheterna att köra bil i storstäderna. Hushållen utnyttjade taxi i allt mindre utsträckning. I genomsnitt minskade taxiresorna under 1950- och 1960-talen med cirka 1 % per år. Båtresorna minskade under 1950-talet men ökade med 9 % per år under 1960-talet. Den ökade färjetrafiken mellan Sverige och utlandet bör kunna förklara en stor del av denna ökning. Slutligen kan nämnas att hushållens flygresor visserligen visat en stark volymökning, 24 respektive 11 % per år, men utgångsnivån var också låg. 1950 svarade hushållens utgifter för flygresor endast för 2 % av deras totala transportutgifter. En stor del av ökningen förklaras av den ökade chartertrafiken på utlandet.

Medan bilförsäljningen 1950 ännu befann sig i en introduktionsfas, upptog inköp av bilar samt drift och underhåll detta år vardera cirka 20 % av konsumenternas utgifter för transporter. Utgiftsandelen för nyinköp nådde ett maximum på 36 % 1964 och 1970 hade den sjunkit till 28 %. Utgiftsandelen för drift och underhåll har däremot vuxit under hela perioden 1950—1970, då det totala antalet bilar fortsatt att växa. Ökningen i utgifterna för drift och underhåll har dessutom förstärkts av kontrollbesiktningens införande.

Relativpriset för drift och underhåll har visserligen ökat något men vo-

lymökningen har ändå varit betydande både i jämförelse med den totala privata konsumtionsökningen och i synnerhet i jämförelse med hur utnyttjandet av de kollektiva transportmedlen förändrats. Volymökningen för drift och underhåll var 12 % per år under 1950-talet och 9 % under 1960-talet. Motsvarande ökningstal för nybilsförsäljningen var 12 respektive 6 % per år.

Det är många svårbedömbara faktorer som kan påverka hushållens framtida efterfrågan på bilar. Till dessa hör ersättningsköpens omfattning, pris- och inkomstutvecklingen, kostnaden för drift och underhåll samt konkurrensförhållandet till den kollektiva trafiken. Ersättningsköpen kommer i framtiden att vara en viktig del av nybilsinköpen. Alla de bilar som köptes under högkonjunkturåren i mitten av 1960-talet och i samband med kontrollbesiktningens införande kommer att behöva ersättas under andra hälften av 1970-talet. Relativpriset på bilar har sjunkit sedan början av 1950-talet och det kan kanske vara rimligt att förutspå en fortsatt svag sänkning av detta. Efterfrågan på bilar är elastisk och påverkas således av hushållens inkomstförhållanden. I O-alternativet får man tänka sig att hushållen behåller sina gamla bilar längre än i I-alternativet och föredrar att reparera dem i stället för att köpa nya.

Efterfrågan påverkas även av kostnaderna för att utnyttja bilen. De senaste årens höjningar av bensinpriset och av arbetskraftskostnaderna på verkstäderna har gjort att drifts- och underhållskostnaderna nu nått en nivå sådan att ytterligare höjningar, t. ex. i form av skattehöjningar, skulle kunna dämpa efterfrågan på nya bilar. Det är dock svårt att bedöma hur stor effekt på nybilsefterfrågan dylika höjningar skulle få. Det är möjligt att effekten i första hand skulle bli att hushållen utnyttjar bilen mindre och i andra hand att efterfrågan inriktas mot mindre fordon med lägre driftskostnader. Denna utveckling beror också på vilka möjligheter hushållen har att få sina transportbehov tillgodosedda med allmänna transportmedel och till vilken kostnad det kan ske. Detta beror i sin tur på myndigheternas transportpolitik, vilket gör det svårt att göra prognoser. Man kan dock konstatera att med de kostnadsrelationer som hittills rått har bilen visat sig vara ett mycket konkurrenskraftigt transportmedel. Då personalkostnaderna är en mycket stor kostnadspost för den kollektiva trafiken är det kanske inte rimligt att tro att kostnadsutvecklingen kommer att bli särskilt gynnsam för kollektivtrafiken i jämförelse med bilismen. För att öka den kollektiva trafikens konkurrensförmåga skulle troligen behövas betydligt större subventioner än vad den nu får eller ökade avgifter på bilismen.

I IUI:s senaste bilprognos¹ beräknades enligt huvudalternativet nyregistreringen öka med i genomsnitt drygt 2 % per år under perioden 1974—1980. Antalet nyregistrerade bilar 1980 skulle då uppgå till 280 000. Detta resultat byggde bl. a. på ett antagande om att den privata konsumtionen skulle öka med 3,3 % per år, vilket således närmast motsvarar vårt I-alternativ. För att få volymförändringen måste man till antalsförändringen lägga den genomsnittliga kvalitetshöjningen. Med ledning av uppgifter från

---

¹ L. Jacobsson, *Bilprognos 1972—1985*. Industriens Utredningsinstitut. Stockholm 1972.

1960-talet kan man uppskatta att den är ungefär lika stor som ökningen av antalet bilar. Möjligen får man sedan minska summan något då en allt större andel av nyregistreringarna sker inom företagssektorn. Sammanfattningsvis kan man således bedöma den årliga volymökningen under andra hälften av 1970-talet till ca 4 % enligt I-alternativet och några procentenheter lägre enligt O-alternativet.

Enligt Jacobssons prognos skulle beståndet av personbilar öka med 3,4 % per år 1974—1980. Det totala antalet bilar skulle då vara 3,25 miljoner 1980. Utöver ökningen i bilbeståndet beror volymökningen i drift och underhåll bl. a. på antalet körda mil per bil, bensin- och oljeförbrukningen per mil, reparationsbehovet, kvalitetshöjningen i biltillbehören samt andelen bilar som parkeras i varm- respektive kallgarage. Den genomsnittliga körsträckan har enligt vägverkets undersökningar¹ varit relativt oförändrad, ca 1 400 mil per år under de senaste 10 åren. Det finns knappast någon anledning att förutse en ökning av körsträckan. Inte heller är det troligt att förbrukningen av bensin och olja per mil och bil kommer att öka. Där- emot kan man tänka sig att kvalitetskomponenten i bilreparationerna och biltillbehören ökar. Även om antalet verkstadsbesök per bil inte behöver öka är det rimligt att bilar med alltmer avancerad teknik ställer större krav på den service och de reparationer som måste utföras. Bl. a. av detta skäl kan volymökningen i underhåll och drift väntas bli 5, kanske 6 % per år i I-alternativet och gissningsvis ca 2 procentenheter mindre i O-alternativet.

Varor för fritiden består bl. a. av cyklar, mopeder, sportartiklar och leksaker, hemelektronik, fotoutrustning och fritidsbåtar. Konsumtionen av dessa varor har ökat starkt under hela efterkrigstiden, bl. a. beroende på en sänkning av relativpriserna. T. o. m. under 1970-talets fyra första år ökade konsumtionen med drygt 6 %, vilket dock delvis kan förklaras med introduktionen av färg-TV.² Med ett antagande om ett fortsatt lågt relativpris är detta den enda verkligt expansiva varugruppen. Den är också inkomstelastisk, vilket visas i skillnaden mellan de två prognosalternativen på 4,7 respektive 7,3 % per år.

Även varugruppen *möbler och heminredningsartiklar* innehåller huvudsakligen varaktiga konsumtionsvaror, dvs. möbler, armatur, hemtextilier, symaskiner, dammsugare och s. k. vita varor. Denna varugrupp har den högsta inkomstelasticiteten och den observerade volymökningen visar en ganska stor följsamhet mot den totala privata konsumtionens förändring. Under 1950-talet ökade volymen med drygt 3 % per år, under 1960-talet med närmare 7 % men under början av 1970-talet endast med 1 %. Till dessa volymökningar har även en relativ prissänkning bidragit.

Utvecklingen inom gruppen varierar starkt från delgrupp till delgrupp. Under 1950-talet minskade konsumtionen av glas och porslin, symaskiner och dammsugare, medan konsumtionen av möbler och armatur ökade med 3 % per år, kyl- och frysenheter med hela 25—26 % per år och tvättma-

¹ *Personbilars årliga körlängd 1972/73*. Statens vägverk 74.09 Tö 122.

² Vid årsskiftet 1975/76 registrerade televerket 2 909 000 mottagaravgifter och 1 388 000 färg-TV-tillägg (dvs. 47,7 %).

skiner m. m. med 10 % per år. Introduktionen av de vita varorna hade således en betydande effekt på konsumtionen, oavsett inkomst- och prisförändringar. Under 1960-talet finns det en liknande introduktionseffekt fast i mindre skala för diskmaskiner. Inköpen av de övriga vita varorna ökade inte alls lika snabbt under denna period; kyl- och frysenheterna endast med några procentenheter per år och tvättmaskinerna med 5 à 6 %. Förklaringen är dels att introduktionsfasen passerats, dels att byggmästare och husvärdar numera låter installera dessa apparater, varvid hushållen inte behöver köpa dem utan istället får betala utnyttjandet via utgifterna för bostaden. Till de expansiva grupperna under 1960-talet hörde möbler och armatur samt hemtextilier, vilka ökade med i genomsnitt 11 respektive 6 % per år. Även inköpen av dammsugare ökade anmärkningsvärt mycket (7 %).

Förutom av inkomst- och prisutvecklingen är konsumtionsutvecklingen beroende av bl. a. hushållsbildningen och behoven av ersättningsköp. Under mitten och slutet av 1960-talet hade krigsårens stora barnkullar nått den ålder då man normalt bildar eget hem. Detta bör ha bidragit till den stora ökningen av inköpen av hushållsutrustning under denna period. Någon liknande effekt kommer dock inte att realiseras under slutet av 1970-talet. Betydelsen av ersättningsköpen är svår att bedöma. Rimligtvis kommer de vita varor som köptes i början och mitten av 1960-talet att behöva ersättas under andra hälften av 1970-talet, men det är inte säkert att detta i sin helhet kommer att registreras som privat konsumtion. För hela varugruppen har vi antagit att relativpriset kommer att fortsätta att sjunka. Enligt O-alternativet blir då volymökningen endast drygt 1 % men enligt I-alternativet drygt 5 %. Möjligen har vi överskattat inkomstelasticiteten något genom att inte särskilt beakta hushållsbildningen, varför skillnaden mellan de två alternativen kan vara något överdriven.

I gruppen *övriga varor och tjänster* ingår huvudsakligen tjänster. De är hemhjälp, post- och televerkens tjänster, hotell-, försäkrings- samt begravnings-tjänster och svenska turisternas utgifter i utlandet. Efterfrågan på gruppen som helhet är oelastisk och beror i stor utsträckning på "konsumtionsvanan".

Den förhållandevis stora konsumtionsökningen under 1960-talet beror framförallt på ökningen av antalet utlandsresor men också på att hushållen i ökad utsträckning tagit televerkets tjänster i anspråk. Dessa två typer av tjänster bör även under prognosperioden vara de som ökar snabbast. Hotelltjänster, postverkets tjänster och begravnings-tjänster har ökat långsamt och beräknas komma att göra det även i framtiden. Möjligen underskattar man ökningen för begravnings-tjänster om man inte beaktar att Sverige kommer att få en stor andel åldringar mot slutet av 1970-talet. Hemhjälpstjänsterna har under hela efterkrigstiden minskat i volym. Om nuvarande utveckling med starkt stigande relativpriser fortsätter, kommer hushållen i det närmaste att upphöra att köpa hemtjänster. Möjligen återuppstår dessa i andra former, t. ex. som en starkt subventionerad kommunal service (hem-samariter, barnvårdarinnor, dagbarnsvårdare).

Sammanfattningsvis har vi funnit att det även i den närmaste framtiden är inköpen av varaktiga konsumtionsvaror som kommer att öka mest. Fram-

förallt gäller detta varor för fritidsändamål. Denna tendens är särskilt märkbar i I-alternativet medan utvecklingen blir mera likformig i O-alternativet. Konsumtionen av privata tjänster ökar förhållandevis långsamt, dels till följd av stigande relativpriser, dels till följd av låga inkomst-elasticiteter. Undantag är dock vissa transport- och fritidstjänster, dvs. utlandsresor, teletjänster samt service och reparationer av transportmedel. Med undantag för själva bostadstjänsterna minskar efterfrågan på privata tjänster i hemmet eller för hemmets skötsel. Detta beror delvis på att tjänsterna substitueras mot kapitalvaror som används i egenarbete och delvis på att tjänsterna i ökande omfattning utförs i varuproduktionsledet, varefter konsumenten köper vara och tjänst i ett paket (exempelvis färdiglagad mat). I våra tidsserier kommer denna "kvalitetshöjning" att registreras som en volymökning och påverka storleken av de inkomst- och priselasticiteter som vi uppskattar.¹ Även efterfrågan på de privata vårdtjänsterna minskar. I detta fall beror det på en stark relativ prishöjning i kombination med en överföring av dessa tjänster från den privata till den offentliga sektorn. Exempel på sådana tjänster är läkar- och tandläkartjänster, sjukhusvård och barntillsyn. Efterfrågan på dessa tjänster har inte analyserats närmare i detta kapitel. Till denna grupp av tjänster hör även de kollektiva transporterna. Det är av skatteskal svårt att bedöma hur långt denna överföring av tjänster från privat till offentlig sektor kan drivas när den kombineras med stora subventioner för de konsumenter som får utnyttja tjänsterna. I synnerhet för kommunerna bör en ökad avgiftsfinansiering bli mer attraktiv ju högre skatterna blir.

---

¹ Detta förutsätter dock att man vid prisindexberäkningarna förmår att separera prishöjning och kvalitetshöjning på ett meningsfullt sätt.